

S v ě d o m í.

I.

Travnatý, mělký úval vyjasnil se v plné záři slunečné.

Ve vybledlém trávníku jeho chvěly se květy ocúnu a hebounká, lesknavá vlákna babího léta.

Úvalem tím na žlutavě ozářeném trávníku vlekl se dlouhý stín. Byl od francouzského vojáka z armády Velikého Napoleona.

Voják ten, od císařových pěších myslivců, ubíral se loudavým, mdlým krokem. Obuv i gamaše měl v blátě zavřeny a také plášť byl pln schnoucích už blátových skvrn.

Voják se přes tu chvíli zastavil. Patrně si tak odpočíval a oddechoval; nesedl však. Jen se ohlížel. Zapadlé, horečně planoucí oči jeho slídily po nějaké pomoci. Ale nepostřehly nic. Všude, v pravo, v levo nad úvalem zoraná pole a pro ně nebylo výhledu dále do kraje. Nezbyvalo, než dále jíti, až do konce úvalu, jenž jistě nedaleko.

Jen jednou voják bystřeji vykročil, a to, když stranou na svahu spatřil dva šipkové keře. Chvěly se v podzimním větru, a rudý plod jejich leskl se na

slunci. Voják chvatně rval těch několik šipků s haluzí a chvatně, zrovna zuřivě se dal do nich. Za okamžik je pojedl.

Hladu však neukojil.

Hořký ten host byl s ním už kolikátý den a nechtěl od něho. Bludný voják v úvale přestál pět dnů a pět nocí hrozného napjetí, těžké služby skoro beze všeho spánku, a zuřivé třidenní bitvy tam u Lipska, nepočítaje únavu předešlých pochodů a při všem tom hladu až běda. Poslední den bitvy a pak na ústupu byl beze všeho jídla jako všichni. Klesali unavením, mřeli hladem a měli hbitě ve sražených řadách v před se bráti. Kdo vysílením padl, zůstal ležeti, a kdo mohl, vytratil se, prchl, aby někde stranou ve vsích si kus chleba vyžebal.

Hlad přemohl slavnou a přísnou kázeň francouzského vojska.

Hlad vypudil také tohoto vojáka a pudil jej polem hledat vesnici, kde by ho nenechali zemřít ve příkopě u cesty vysílením a hladem, jako by se mu stalo, kdyby byl zůstal v řadě. Ale cizí kraj byl nehostný.

Voják prve nadarmo polem bloudil, nadarmo hledal. Se širého pole sešel konečně v travnatý úval. Jím, jak myslil, dojde nejspíše nějakého dvorce, k němuž ty lučiny patří. Ale ani tu se mu naděje nesplnila. Úval byl pustý a poskytl mu jen několik šipků, jež mu jen žaludek podráždily.

Sotva se na nohou držel. A ke všemu byla puška tak těžká. Sosláblé tělo jeho sotva ji uneslo a již několikrát pomyslel, že ji zahodí. Jednou ji již nechal ležeti na zemi, ale sotva že kousek ušel, vrátil se pro ni. Nebylo možná s dobrou družkou se rozloučiti.

Nyní se díval po slunci. Počítal, že za nedlouho zapadne, a s hrůzou si vzpomněl na časný soumrak

a na studenou, podzimní noc. Už nyní se zachvíval chladem, jak ostrý vítr vál. Plášť zvízeli posledních pochodů a bojů valně sešlý, několikrátě promoklý a sotva náležitě proschlý, místy již také roztrhaný mu nijak nestačil.

Pomyšlení na mrazivou říjnovou noc pobídlo ubohého vojáka. Šel a šel, to jest vlekl se na novo, až tu, jak prošel zátočkou úvalu v pravo, zahlédl jeho konec. A jak ho došel, ocitl se na cestě dosti široké. To by ho nebylo tuze těšilo; ale že za cestou, ovšem že hezký ještě kus, zahlédl několik stavení, to ho rozradovalo. Do soumraku tam dobře dojde. A ještě si může nyní chvilku odpočinouti. Jen chvilku!

Sedl na hromadu kamení a položiv pušku vedle sebe, hleděl na selská ta stavení, jež se jasným vzduchem podzimního dne mezi košatými stromy proběhlávala. Stavení ta byla celá, nevypálená, a jistě tam bude chleba, a třeba také hrneček mléka. A pak ho nechají na slámu si ulehnouti, třeba i ku hřejícím kamnům. — Bože, Bože jak u nich doma všeho dost, chleba, masa, dobrého vína! — Kdyby tak matka —

Žluté, zapadlé líce vojákově se zasmušilo — suché, zamodralé rty se sevřely. Sklonil na chvíli hlavu; snad unavením, snad přemýšlel a vzpomínal. A když ji pozvedl a chtěl vstáti, zahlédl na levo na silnici, ale ještě hezky daleko, několik mužů. Několikrátě se nad nimi zablesklo. — Byla to zbraň. Voják to poznal. Hleděl patrně rozčilen upřeně v tu stranu. Vojáci ti tam vyšli zajisté z malého lesíka, jak ho bylo dobře odtud u silnice viděti.

Kdo jsou? — Krajané či nepřátelé? Myslivec napínal zrak. — Už je poznává. Jsou to také Francouzové! Zaradoval se. Počká na ně. — Ale jdou tak zvolna!

Ale jak je tak bedlivě pozcrouval, pojednou sebou prudce trhl. Tam u lesíka se něco zabělalo, zablesklo. Pro Bůh! Několik jezdců! — To jistě nejsou Francouzové. Ó zná je — zná. — Chtěl zkríknouti na krajaný, kteří patrně dosud nespozorovali, co je za nimi. Než hlas mu selhal. Chopil se pušky a sebrav všecku silu, mával jí a ukazoval. — Ale už netřeba. Krajané sami teď stanuli a do zadu se rázem obrátili. Křik nepřítel je zastavil. Voják jako strnulý hleděl před se silnici vzhůru, co se tam bude díti. Už rána zahřměla. druhá, třetí a také krajané se postavili hotovi k obraně. Rána za ranou; bílá mračna kouře zahalila bojující. — Jen tu tam prorážely blesky šavlí v záti slunečné. Divý ryk rozléhal se pustou, podzimní krajinou.

Bludný voják zápas ten na chvíli pozoroval a chvíli váhal. Pohlédl také ku stavením tam mezi stromy vábně se probělávajícím. — Jen několik kroků a zmizel se silnice a ukryje se před nepřítelem.

Ale již se dal silnici vzhůru, chvátaje ku svým zápasícím krajanům. Než jaké bylo to chvátání! Sotva že kousek ušel, bylo po bitce. Rány umlkly, vítr rozehnal dým a na silnici bylo viděti jen jezdce. Myslivec se zarazil. Bylo po všem. Krajané všichni leželi na zemi. — Mrtví nebo ranění. Chtěl uskočiti do příkopu, ale v tom — hle — dva jezdci ho zahlédli a divoko zkríknuvše, ženou se proti němu. Ostatní, jimi strženi, za nimi. — A jeden z těch dvou daleko přede všemi.

To jsou ti strašní kyrysníci — poznal jejich útok u Lipska. — Nebylo rozmýšlení. Zahodil pušku a vztáhl k nepříteli bezbranné ruce. — Blíž a blíže zní strašný dusot cválajících koní, kovová pochva řinčí a kyrysníků křik zní tak zuřivě. Nezastavují se a rámě toho prvního je napřaženo ku strašné ráně. Nevidí,

že on se vzdává — zabije ho bezbranného. Už, už! V tom Francouz sklesl na kolena a sepjal ruce. Na tuto němou, úpěnlivou prosbu zavznělo odpovědi hrozné zaklení a zableskl se těžký palaš, a již vystříkla rudá krev dvěma mocnými proudy. — Bludný voják Napoleonův svalil se na tvrdou silnici všecek zbrcen krví prudko stříkající z ručních pahýlů. — Useknuté ruce ležely opodál.

Kyrysník, jenž je usekl jednou ranou, muž jako obr veliký, silný a kvetoucí, otíral si o plášť svůj palaš. V tom přihnali se také ostatní, sami kyrysníci v černých kyrysech a bílých pláštích, sami mužové veliké a mocné postavy.

Mladý důstojník pohlédnuv na Francouze, zarazil se a podívav se přísně na obra kyrysníka, prudko zvolal: „Cos to udělal!“

„Je to Francouz.“

„Ale prosil o pardon. Křičel jsem na tebe.“

„Byl jsem v ráži, neslyšel jsem.“

„Aby ti ruka zdřevěněla! To je vražda, chlape!“ a poručík zahromoval na kyrysníka, jenž mrače se hlavu zchýlil. Důstojník slezl s koně a sklonil se k ubohému Francouzi ležícímu bez sebe.

Za okamžik po té obrátil koně jeden z kyrysníků na rozkaz poručíkův tam k těm osamělým chalupám pro pomoc, a druhý, byl to sám původce té strašné rány, uháněl zpět k eskadroně, která jela nedaleko za nimi, a při které byl také ranhojič. Zdálo se, že ten obrovitý kyrysník chce svého hnědáka strhati. Tak uháněl. — Ale bylo to všecko nadarmo.

Než přišla pomoc, byl myslivec z armády Napoleonovy mrtev.

Kyrysníci již odjeli. — Sedláci ho nechali v příkopě u cesty, že ho zakopou až ráno. Ležel tam sám a nevěděl, že nastal smutný, podzimní soumrak, že

sklonila se na tichý kraj hvězdnatá mrazivá noc, již se prve ještě chudák tak bál. Useknuté, krví zbrocené ruce ležely vedle mrtvého. Krev na nich už ssedla a ztemněla.

Ale zalité čerstvou, červenou krví viděl je dosud obrovský onen kyrysník. Seděl sám odděliv se od kamarádů, kteří leželi opodál u ohně. Kyrysník hleděl před se ztrnulým zrakem a pořád viděl sepjaté ruce toho ubožáka, a viděl je, i když se v jinou stranu obrátil, i když oči zamhouřil i když konečně usnul. Viděl je jasně, červenou krví zalité, strašně tmou zářící. —

II.

Z toho pokolení starých vojáků, kteří bojovali proti Napoleonovi, byli v našem okolí již jenom dva. Starý Kudrna a starý Vlček. Starý Kudrna byl chudák a chodil po žebrotě, čerstvý dědeček bílých vlasů, s dělovým křížem na prsou. A dobrota stará. pořád se usmíval, všecko rád přijal a nám dětem leckdys něco pověděl, nějakou pohádku, nebo o cizích zemích, které sám znal a zchodil, když byl na vojně.

Starý Vlček, člověk jako hora, ale již do předu ponahnutý, líce vráskovitého a vpadlého, se měl lépe. Byl u syna šafáře. Ale on a Kudrna! „Dvorský Vlček“, jak mu říkali, málo kdy se usmál a nikdy nezažertoval. Chodil ustavičně ve vojanském plášti, na němž se leskl dělový křížek, i na podzim, kdy na sadě hlídal a kouřil, i v létě, kdy dohlížel na dělníky a kouřil. Málo mluvil a býval často zamračen a mrzut.

Poslední dobou pozorovali, že si často pravou ruku ohmatává a si ji prohlíží, a jak jen mohl, zasedl na lavičku přede dvůr na výsluní a tam pood-

hrnuv rukáv vojanského pláště, vyhříval chlupatou, žilovatou ruku na teplých paprscích slunečných.

Tam ho tak jednou stihl doktor, který byl u dce-rušky správcevy a kterého správce vyprovázel. Mladý doktor, jenž tu byl poprvé, všiml si vysloužilce a ze-ptav se na něj, dal se s ním do řeči.

„U kterých jste sloužil?“

„U kylysarů.“

„U kterých? U českých?“

„Ano, u Lothringen, číslo 7.“

„Kde jste bojoval?“

„U Lipska a ve Francouzích.“

„Byl jste raněn?“

„Ani jednou.“

„Já myslil, že snad na ruce. Vyhříváte si ji. Máte v ní bolesti?“

„Mám,“ odvětil starý kyrysník a schmužil husté, šedivé obočí. „Dřevění mně.“

Doktor se usmál.

„Ukažte ji,“ a ohledával žilovatou, mocnou ruku, jež mívala zajisté ohromnou sílu.

Kyrysník jaksi nechutě ruku podal a držel, a když pak lékař pustiv ji řekl, že mu něco na ni před-píše, usmál se podivně a pravil:

„To bude platno.“

„A jak to víte?“

„Protože mně ruka zdřevění.“

„A proč?“

„Hm, tak —“

Ale více neřekl.

Správce mrkl na lékaře a ten pokrčiv rameny, pravil zasmušilému vysloužilci:

„Jak myslíte. Rozmyslete si to. Zítřka tu zase budu.“ —

Páni odešli, hovořice o broukavém starci. Ten pak, ani si jich nevšímaje, natáhl zase obnaženou svou ruku na slunce a vyhtívaje si ji, hleděl na ni zasmušilým zrakem.

Druhého dne, když lékař zase přijel, nadarmo se sháněli po starém Vlčkovi. Nebylo ho ani ve dvoře ani na sadě.

„Nechce mé pomoci,“ pravil lékař. „Snad lékařům nevěří.“

„Nemyslím, neboť onehdy, když se jeho synovi hošíček roznemohl, pustil se starý sám do města a to v noci, ač ho syn i nevěsta zdržovali.“

„Podivno.“

V tom šel šafář kolem a správce ho zavolav, pověděl mu, jak je tatík jeho paličatý.

„I to ne, milostpane,“ odvětil šafář obraceje se k lékaři. „On není proti medicinám, ale tady to — jak pak bych řekl — to je — svědomí. Mysli, že to má z trestu, že si pán Bůh tak na něj vzpomněl. — Neřekl teď sice nic, ale jak mně jednou před lety vypravoval —“

A šafář pověděl pánům o tom, jak jeho tatík, když byl na vojně, po Lipské bitvě, když stíhali nepřítel, jednomu Francouzovi ruce usekl.

„Dlouho nemohl na to zapomenout, pořád měl toho nebožáka na očích,“ pokračoval šafář. „Ale po letech přece pozapomněl; až teď zase ve stáří. A co mu ta ruka tak slábne, tak to má zase pořád na mysli a na očích.“

„A činí pokání,“ doložil lékař. „Chce trpěti —“

Když se domů vracel, zahlédl v poli u cesty starého šedivého Vlčka na mezi. Seděl shrbeně ve starém vojanském plášti; v podzimním, jasném slunci blyštěl se mu na něm dělový křížek.

„Tam sedí ubožák.“ pomyslnil si lékař. — „Když tak seděl na koni v kyrysu, člověk jako hora, pln síly a zdraví, a teď —“ A myslí lékařovou mihlo se slovo prve pronesené synem vysloužilcovým:

„Svědomí.“

III.

Za nějaký čas přišla témuž lékařovi zvláštní novina. —

Měl jeti ku starému Vlčkovi. Sám šafář, jeho syn, přijel pro lékaře.

„Aj, co se stalo starochovi?“ zvolal doktor. „Na jeho ruku mne jistě nevoláte.“

„Ano, milostpane, právě na ni.“

Lékař nemálo užasl. A šafář vypravoval, jak otec k úrazu přišel.

„Můj nejstarší hoch, pětiletý, potloukal se po dvoře a sem tam šukal, až přišel ku stáji. Byla otevřená a kluk smělá si tam vlez'. Chtěl se tam podívat na hřibátko, co bylo v zadu v příhradě za šraňkem. Z pacholků nebyl ve stáji ani jediný. Nevím, co a jak, jestliže kluk prutem pošvihoval, či co, najednou nastal v konírně strašný hluk. Ryzák, ten s lysinou, však ho ráčíte snad znát, je to divoké zvíře, začal sebou trhat, kopal, hryzal souseďa a za nedlouho se bili a vyhazovali všichni tři koně. Řičeli, tloukli, až ze dlah třísky lítaly. A náš Josífek v tom! Křičel, plakal, ale nikdo ho neslyšel. V tom šel náš pantáta kolem a jak chtěl na koně houknout, vidí u stěny vnoučka na smrt poděšeného, a že křičí. — Pantáta se nerozmýšlel. — Houk' na koně, uřadil ryzáka, co stojí zrovna u dveří, a už tam mezi ně skočil a popad' vnoučka do náruči — do levé ruky, aby byl

více od koní. A zas zpátky. Dobře to pořídil, toť starý koňák — ale u samých dveří chytla ho ryzákova podkova do pravé ruky. Zabořelo ho to, ale tuze si toho nevšiml. Ani nic neřek'. Dlouho jsme nic nevěděli, až se mu udělala hodná rána, a ještě tu se bránil a nechtěl doktora. Vite, milostpané, je to na té pravé ruce.“

Lékař přisvědčil, že rozumí.

Starce zastal sedícího u postele. Pokušoval si. Vyňav dýmku z úst, jal se, na vyzvání lékařovo, odvazovati si ránu. Doktor ji dlouho prohlížel, a tvář se mu víc a více chmuřila. Pak pozvednuv hlavu, podíval se na starého kyrysníka, jenž mu hleděl pevně do očí, čekaje na výrok.

„Rána je zanedbaná — kost — Bude třeba —“

„Řezat —“ doplnil vysloužilce a oči jeho trochu prudčeji zamrkaly. Synova žena zbledla a zaúpěvši vyšla ven. Šafář byl jako omráčen. Nejklidněji tu seděl starý Vlček. Okamžité mlčení, jež nastalo, přerušil těmito slovy:

„Já to věděl. To je trest. Děj se vůle boží.“

Druhého dne zavezli ho do města do nemocnice.

Lékaři se divili té odevzdanosti a statečnosti, s jakou podnikl operaci, při níž běželo o život.

Uchránil si ho.

A zase chodil pak po dvoře a zase sedal na sadě a na lávce přede dvorem. — Ale pravici tam už na slunci nevyhříval. Přes pahýl její visel rukáv vojenského pláště, na němž se leskl dělový křížek.

Vráskovitá tvář starého kyrysníka nebyvala již tak zasmušila a mrzuta.

„Má teď chudák stará jistě pokojnější svědomí,“ říkal syn šafář a dokládal: „Však také zkusil a jistě vytrpěl víc nežli ten ubohý Francouz.“

Když tak nějaký cizí viděl starého, velikého kyrysníka a prázdný jeho rukáv místo pravice, tázal se vždy soudě dle dělového kříže na jeho prsou:

„To jste přišel o ruku ve francouzských válkách?“

A starý Vlček neodpověděl že ne, nýbrž řekl:

„To mám z francouzských válek.“

A měl pravdu. —

1887.

